

ANSER

2005:1

Regeringsrättsdomar i socialförsäkrings-
mål januari–december 2004

En rättsfallsöversikt

Försäkringskassan

Utgivare	Processenheten
Uppllysningar	Ingegerd Andersson 08-786 92 67 ingegerd.e.andersson@forsakringskassan.se
Beställning	E-post: forsakringskassan@ontime.se Telefon: 08-556 799 29, On Time Internet: www.forsakringskassan.se
Tryck	AB Danagårds Grafiska, 2005

Till
Länskontoren

Försäkringskassan, processenheten, ger ut denna rättsfallsöversikt för att sprida kännedom om Regeringsrättens praxis.

Denna rättsfallsöversikt innehåller korta referat av de domar som Regeringsrätten meddelat i socialförsäkringsmål under tiden januari – december 2004.

Ny lagstiftning och senare rättsfall kan komma att förändra den bild som lämnas i denna översikt.

På Försäkringskassans vägnar

Carina Bindzau

Innehåll

1	Inledning	7
2	Sjukförsäkring	7
2.1	Ersättning för sjukvård m.m.....	7
2.1.1	<i>Sjukvård utomlands i annat EU-land</i>	7
2.1.2	<i>Tandvård utomlands i annat EU-land</i>	9
2.2	Sjukpenninggrundande inkomst	11
2.3	Sjukpenning	12
2.4	Föräldrapenning.....	14
2.4.1	<i>Föräldrapenning i samband med barns födelse</i>	14
2.4.2	<i>Tillfällig föräldrapenning</i>	15
3	Pensionsförmåner	17
3.1	Delpension – återkrav ränta	17
4	Handikappförmåner	18
4.1	Assistansersättning.....	18
4.2	Handikappersättning.....	20
5	Arbetsskadeförsäkring	21
6	Bidrag	24
6.1	Allmänt barnbidrag – återkrav	24
6.2	Underhållsstöd.....	25
7	Processuellt	26
8	Förteckning över domar	28

1 Inledning

Riksförsäkringsverket (RFV) har tidigare gett ut fyra rättsfallsöversikter med samtliga Regeringsrättsdomar i socialförsäkringsmål för tiden juli 1995–juni 1998 (RFV anser 1998:8), för tiden juli 1998–december 1999 (RFV anser 2000:1), för tiden januari 2000–juni 2002 (RFV anser 2003:1) och för tiden juli 2002–december 2003 (RFV anser 2004:1).

I denna rättsfallsöversikt redovisas samtliga regeringsrättsdomar i socialförsäkringsmål för tiden januari–december 2004.

De flesta domarna kan läsas i sin helhet i Regeringsrättens årsbok (RÅ). Där återges domarna antingen som referat eller som notiser. De avgöranden som refereras har ansetts vara av större betydelse till ledning för rättstillämpningen.

Domarna finns också i sin helhet i Försäkringskassans domsregister.

I rättsfallsöversikten anges såväl målnummer som referat – eller notisnummer.

2 Sjukförsäkring

2.1 Ersättning för sjukvård m.m.

2.1.1 Sjukvård utomlands i annat EU-land

Mål 5595-99 (RÅ 2004, ref 41 I, 2004-01-30)

I målet var fråga om ersättning för kostnader för sjukhusvård i Tyskland. **Regeringsrätten** slog i domen fast att en i Sverige försäkrad person som anser sig behöva vård i annan medlemsstat kan utnyttja en direkt på EG-fördragets artiklar 49 och 50 (tidigare 59 och 60) grund-

ad rätt att ta emot medicinska tjänster och begära ersättning för sina kostnader. Det ankommer på varje medlemsstat att i princip själv avgöra vilka slag av behandlingar som skall bekostas av dess sociala trygghetssystem. Den försäkrade kan också välja att ansöka om sådant tillstånd som avses i artikel 22 i förordning 1408/71 och därmed uppnå att frågan om kostnader för vården blir en sak för Försäkringskassan och dess motsvarighet i den stat vården tillhandahålls.

S J hade inte ansökt om förhandstillstånd enligt artikel 22 i förordningen 1408/71. Eftersom det i svensk lagstiftning inte finns något krav på förhandstillstånd för den som önskar utnyttja sin rätt enligt artiklarna 49 och 50 i EG-fördraget prövades J:s begäran om ersättning för kostnader för behandling i Tyskland med utgångspunkt i den huvudregel som kommer till uttryck i dessa artiklar. Regeringsrätten fann att den aktuella vården (behandling för SLE) skulle, om den utförts i Sverige, ha omfattats av och bekostats enligt de regler som gäller sjukvård här i landet. J medgavs därför ersättning för vad hon erlagt för vården i Tyskland, minskat med ett belopp som motsvarar vad hon skulle ha erlagt i vårdavgifter om vården hade erhållits i Sverige.

Mål 6396-01 (RÅ 2004, not 13, 2004-01-30)

I målet var fråga om ersättning för kostnader för sjukvård i Frankrike. F W hade ansökt hos Försäkringskassan om ett intyg E112 avseende vård för rektalcancer som han påbörjat i Lyon. Hade F W sökt vård i Sverige hade väntetiden varit tre veckor. I ett av länsrätten inhämtat yttrande från Socialstyrelsens vetenskapliga råd angavs bl.a. att om behandlingen getts i Sverige vid en enhet med stor erfarenhet av kirurgi för rektalcancer och om preoperativ strålbehandling samt adekvat kirurgisk behandling gjorts hade resultatet vad avsåg framtida överlevnad och bevarad ändtarmsfunktion bort bli minst likvärdigt med det uppnådda resultatet. – **Regeringsrätten** fann, liksom underinstanserna gjort, att Försäkringskassans beslut att vägra förhandstillstånd var förenligt med artikel 22.2 andra stycket i förordning 1408/71. Men Regeringsrätten prövade också F W:s rätt till ersättning med utgångspunkt i reglerna i artiklarna 49 och 50 i EG-fördraget. Regeringsrätten hänvisade till vad Regeringsrätten i mål 5595-99 angett om innebörden av dessa regler. Det hade inte framkommit att den aktuella vården, om den getts i Sverige, inte väsentligen skulle ha omfattats av och bekostats enligt de regler som gäller för sjukvård i

Sverige. Ersättning skulle därför utges och beräkningen av ersättningens storlek skulle göras på motsvarande sätt som Regeringsrätten anvisat i nämnda mål.

2.1.2 Tandvård utomlands i annat EU-land

Mål 6790-01 (RÅ 2004, ref 41 II, 2004-01-30)

I målet var fråga om K S var berättigad till ersättning för kostnader för tandvård (protesbehandling) i Tyskland. **Regeringsrätten** fann att en enskild inte kunde få ersättning enligt tandvårdstaxan för tandvård som tillhandahölls utomlands och att regleringen i tandvårdstaxan om t.ex. förhandsprövning inte var tillämplig på sådan vård. Regeringsrätten angav vidare att varken en av K S i förväg gjord förfrågan hos Försäkringskassan om möjligheterna att få ersättning för vården eller en i efterhand gjord framställning om ersättning för redan erlagd betalning kunde uppfattas som en ansökan om förhandstillstånd enligt artikel 22 i förordning 1408/71. K S:s begäran skulle därför bedömas med utgångspunkt i reglerna i artiklarna 49 och 50 i EG-fördraget. Eftersom det inte kommit fram att den aktuella tandvården, om den utförts i Sverige, inte skulle ha omfattats av och ersatts enligt de regler som gäller här i landet hade K S rätt till ersättning för sina kostnader för vården. Då det gällde annan vård än sjukhusvård kunde den enskilde med stöd av gemenskapsrätten enbart få ersättning i den omfattning som hemstatens sjukförsäkringssystem garanterar. Ersättning skulle därför utges till K S med ett belopp som motsvarade vad Försäkringskassan skulle ha betalat enligt tandvårdstaxan, vilket K S yrkat.

Kommentar

Av domarna framgår att en i Sverige försäkrad person som anser sig behöva vård i en annan medlemsstat kan utnyttja sin på EG-fördraget grundade rätt att ta emot medicinska tjänster och begära ersättning för sina kostnader. Den försäkrade kan välja att ansöka om sådant förhandstillstånd som avses i artikel 22 förordning 1408/71. Då blir frågan om kostnaderna för vården en sak för Försäkringskassan och dess motsvarighet i den stat där vården tillhandahålls. En ansökan om ersättning för redan erlagd betalning som ges in sedan behandlingen påbörjats kan inte uppfattas som en ansökan om förhandstillstånd. I svensk lagstiftning finns inte något krav på förhandstillstånd för den

som önskar utnyttja sin rätt enligt artiklarna 49 och 50 i EG-fördraget att ta emot medicinska tjänster på sjukhus i annan medlemsstat och begära ersättning för dessa tjänster. Avgörande för frågan om ersättning skall utges för sådan vård är därför – med hänsyn till hur den svenska sjukvården är organiserad och finansierad – om det gäller sådan vård som här huvudsakligen skulle ha bekostats genom det allmännas försorg. Vid bedömningen härav beaktade Regeringsrätten i mål 5595-99 att det rörde sig om en sjukdom som behandlas på svenska sjukhus, att den metod som därvid användes i Sverige på flera punkter överensstämde med den som användes vid behandlingen utomlands samt att metoden utomlands- som visserligen inte vunnit allmän acceptans inom den medicinska vetenskapen – hade använts av den aktuella kliniken under flera års tid och varit föremål för publicering i vetenskaplig medicinsk litteratur.

När det gäller personer som utnyttjat sin rätt att ta emot medicinska tjänster enligt artiklarna 49 och 50 i EG-fördraget kan Försäkringskassan – i motsats mot vad som gäller vid prövning enligt artikel 22 i förordning 1408/71 – inte vägra att utge ersättning på grund av att en lika effektiv vård kan erhållas inom normal väntetid i Sverige.

En försäkrad som undergått behandling på sjukhus i en annan medlemsstat skall medges ersättning för vad han erlagt för vården, minskat med ett belopp som motsvarar vad han skulle ha erlagt i vårdavgifter om vården hade erhållits i Sverige.

När en försäkrad som saknat förhandstillstånd begär ersättning för kostnaderna för sådana tjänster som inte tillhandahålls på sjukhus kan denne endast hävda att kostnaderna för vården skall ersättas i den omfattning som garanteras i sjukförsäkringssystemet. Eftersom det från sjukförsäkringen i en försäkrads hemstat inte behöver lämnas högre ersättning än som skulle ha utgått om vården tillhandahållits där kan en rätt till fri rörlighet utan krav på förhandstillstånd inte allvarligt rubba den ekonomiska balansen i statens sjukförsäkringssystem. Ett krav på förhandstillstånd kan därför inte upprätthållas när det gäller sådana tjänster. I svensk lagstiftning finns inte heller något krav på förhandstillstånd.

Av mål 6790-01 framgår att när det gäller tandvård (öppenvård) skall ersättning utgå med belopp som motsvarar vad Försäkringskassan enligt gällande taxa skulle ha betalat i tandvårdsersättning.

2.2 Sjukpenninggrundande inkomst

Mål 942-00 (RÅ 2005, not 27, 2004-02-18)

E J var häktad i ca 9 månader. Frågan i målet gällde i första hand om en försäkrad har rätt att bibehålla sin SGI vid förvärvsavbrott som beror på att han eller hon är frihetsberövad med anledning av misstanke om brott. **Regeringsrätten** fann att det inte fanns utrymme för att låta sådan tid då den försäkrade är frihetsberövad till följd av brott eller misstanke om brott omfattas av särskilt SGI-skydd. I det aktuella fallet fann Regeringsrätten att den försäkrade (E J) omfattades av SGI-skydd enligt dåvarande sexmånadersregeln och med stöd av bestämmelsen om förvärvsavbrott på grund av sjukdom. E J var vid tidpunkten för frihetsberövandet sjukskriven. Hon sjukskrev sig på nytt samma dag som hon släpptes ur häktet för samma sjukdomsbesvär som tidigare. De medicinska utlåtandena fick enligt Regeringsrätten ge vid handen att E J:s sjukdomsbesvär var av sådan karaktär att hon också under hela den tid hon var anhållen och häktad var arbetsoförmögen på grund av sjukdom. För att SGI-skyddet på grund av sjukdom skall inträda är det inte nödvändigt att sjukpenning utbetalas.

Mål 2064-03 (RÅ 2004 ref 145, 2004-03-17)

Målet rörde frågan om avgångsvederlag som den försäkrade uppburit efter det att anställningen upphört skulle ingå i den försäkrades SGI. – RFV framhöll i sitt överklagande till Regeringsrätten bl.a. att ett avgångsvederlag aktualiserades först efter det att anställningen upphört och att det snarare kunde jämföras med ett skadestånd än en inkomst av eget arbete. – **Regeringsrätten** instämde i RFV:s uppfattning att avgångsvederlag inte ingick i den sjukpenninggrundande inkomsten. Den försäkrade hade därför inte rätt att kvarstå i sin tidigare SGI.

Kommentar

I mål 942-00 har Regeringsrätten slagit fast att SGI-skydd inte kan erhållas vid förvärvsavbrott i anledning av att den försäkrade är anhåll-

en eller häktad. Om en försäkrad under hela tiden för frihetsberövandet är arbetsoförmögen på grund av sjukdom är SGI:n skyddad enligt reglerna om SGI vid sjukdom. Det krävs inte att sjukpenning utbetalas till den försäkrade.

Av domen i mål 2064-03 framgår att avgångsvederlag inte kan anses som sådan inkomst av eget arbete som avses i 3 kap. 2 § AFL. Den omständigheten att avgångsvederlag i annat sammanhang inom socialförsäkringsområdet (arbetslöshetsförsäkringen) är att anse som inkomst av förvärvsarbete föranledde enligt Regeringsrätten inte någon annan bedömning.

2.3 Sjukpenning

Mål 2393-03 (RÅ 2004, ref 103, 2004-11-17)

Frågan i målet gällde om T S, som arbetade hos Bromma Stadsdelsförvaltning vid ömsesidigt behov, hade rätt till sjukpenning under en sjukperiods första 14 dagar. T S kom överens med arbetsgivaren om vilka dagar han skulle arbeta, dvs. han betraktades som anställd endast de dagar det var avtalat att han skulle arbeta. Eftersom T S i förväg visste att han skulle opereras hade han inte avtalat om något arbete under den aktuella sjukperioden. Eftersom något avtal inte fanns hade stadsdelsförvaltningen inte att svara för sjuklön. Enligt 3 kap 10 § andra stycket AFL får – om det inte kan utredas hur den försäkrade skulle ha förvärvsarbetat under sjukperiodens första 14 dagar – sjukpenning utges efter vad som kan anses skäligt med ledning av hur den försäkrade har förvärvsarbetat före sjukperioden, om det kan antas att den försäkrade skulle ha förvärvsarbetat i motsvarande omfattning under de första 14 dagarna i sjukperioden. Som grund för den bestämmelsen, som infördes med verkan fr.o.m. den 1 juli 2000, var att dag-för-dag-anställda som arbetade så regelbundet att de inte hade behov av att anmäla sig som arbetssökande hos arbetsförmedlingen saknade ett säkert försäkringsskydd för de första 14 dagarna (prop. 1999/2000:95 s. 17). **Regeringsrätten** fann att det inte kunde utredas hur T S skulle ha arbetat under den aktuella perioden men att det av utredningen framgick att han arbetade regelbundet varje månad. Sjukpenning skulle då utges enligt 3 kap 10 § andra stycket efter vad som kunde anses skäligt med ledning av hur han förvärvsarbetat före sjukperioden.

Mål 5049-01 (RÅ 2004, ref 92, 2004-11-04)

V K hade under lång tid arbetat som lokalvårdare på halvtid. Hon blev sjukskriven på heltid. Under sjukperioden blev hon uppsagd. Frågan i målet var om V K med stöd av 3 kap 7 § andra stycket AFL var berättigad till sjukpenning fastän hon bedömts kunna arbeta i motsvarande omfattning som hon arbetade före sjukfallet, dvs. halvtid. **Regeringsrätten** gjorde följande bedömning. Sjukförsäkringssystemet avser att kompensera för det inkomstbortfall som kan antas uppstå för den försäkrade till följd av sjukdom. Vid beräkning av SGI görs i enlighet härmed ett antagande om den årliga inkomst som den försäkrade kan komma att tills vidare få för det egna arbetet och rätten till sjukpenning är i princip relaterad till den tidigare arbetsinsatsen (jfr prop. 1986/87:69 s. 27 och 30 f., prop. 1996/97:28 s. 24 och RÅ 2002 ref 48). När det i 3 kap 7 § AFL talas om sjukdom som nedsätter den försäkrades arbetsförmåga måste detta därför ses mot bakgrund av den försäkrades normala arbetstid. Då V K:s arbetsförmåga inte kunde anses nedsatt i förhållande till den tidigare arbetsinsatsen hade hon inte rätt till sjukpenning.

Kommentar

Av Regeringsrättens dom i mål 2393-03 framgår att en dag-för-dag-anställd eller en intermittent anställd som arbetat regelbundet varje månad har rätt till sjukpenning enligt 3 kap 10 § AFL efter vad som kan anses skäligt med ledning av hur han/hon förvärvsarbetat före sjukperioden även om något avtal om arbete under denna period inte finns på grund av att vederbörande visste att han/hon skulle opereras eller genomgå annan sjukvårdsbehandling som medförde att han/hon inte kunde arbeta.

I mål 5049-01 slår Regeringsrätten fast att när det i 3 kap 7 § AFL talas om sjukdom som nedsätter den försäkrades arbetsförmåga så måste detta ses mot bakgrund av den försäkrades normala arbetstid, dvs. nedsättningen bedöms i förhållande till hur många timmar den försäkrade arbetat i det SGI-grundande arbetet.

2.4 Föräldrapenning

2.4.1 Föräldrapenning i samband med barns födelse

Mål 2404-04 (RÅ 2004, ref 89, 2004-11-05)

Frågan i målet gällde om N R hade rätt till föräldrapenning på sjukpenningnivå under tio dagar i en situation där han tidigare inte tagit ut någon sådan föräldrapenning men den andra föräldern utnyttjat samtliga de dagar på sjukpenningnivå som föräldrarna totalt sett förfogade över. När dottern föddes den 17 oktober 1996 var föräldrarna inte gifta med varandra. Den 23 december 1996 registrerades i folkbokföringsregistret en anmälan från föräldrarna om gemensam vårdnad om dottern. Den gemensamma vårdnaden innebar att föräldrarna nu i princip hade lika rätt till föräldrapenningdagar. Uppgiften om gemensam vårdnad fanns inte registrerad hos Försäkringskassan. N R hade inte skriftligt överlåtit några ersättningsdagar. **Regeringsrätten** konstaterade att regleringen i 4 kap 3 § AFL ger vardera föräldern vissa rättigheter. Grund saknades enligt Regeringsrättens mening för att inte tillerkänna N R föräldrapenning för de ifrågakvarande dagarna.

Mål 3145-00 (RÅ 2004, not 213, 2004-11-22)

Frågan i målet var om Försäkringskassan ägt avregistrera C A som inskriven i svensk försäkringskassa fr.o.m. den 1 mars 1995 och att inte betala föräldrapenning till henne fr.o.m. 21 september 1996. C A:s make var fr.o.m. mars 1994 utsänd av sin arbetsgivare för arbete i Belgien. C A var tjänstledig från sitt arbete i Sverige. Den 22 december 1995 födde hon barn och uppbar föräldrapenning från Sverige fr.o.m. den 3 januari 1996. EG-domstolen har i sin dom i mål nr C-275/96, Kuusijärvi, REG 1998 s I-3419 slagit fast att föräldrapenning i den form den utges enligt svenska regler uppfyller de kriterier som förordningen uppställer för begreppet familjeförmån, det vill säga en förmån som kan härledas till en make via den andra makens tillhörighet till behörigt socialförsäkringssystem. I målet skulle dock **Regeringsrätten** i första hand pröva om C A kunde anses ha en självständig rätt att uppbära föräldrapenning. C A hade under sin utlandsvistelse varit tjänstledig från sitt arbete i Sverige. Hon hade sedermera återvänt till Sverige och återupptagit det tidigare arbetet. Mot denna bakgrund kunde det inte anses att C A helt upphört att vara yrkesverksam i Sve-

rige när hon avregistrerades hos Försäkringskassan eller när föräldrapenningen innehölls. Vid detta förhållande och då hon, såvitt framgick, inte genom arbete eller på annat sätt kommit att omfattas av något annat lands socialförsäkringssystem skulle hon vid aktuella tidpunkten alltså anses omfattad av svensk lagstiftning på området.

Kommentar

I mål 2404-04 har Regeringsrätten slagit fast att regleringen i 4 kap 3 § AFL ger vardera föräldern vissa rättigheter. Målet gällde en förälders rätt till föräldrapenning på sjukpenningnivå under tio dagar i en situation där han tidigare inte tagit ut någon sådan föräldrapenning. Det gällde alltså dagar som inte kunde avstås. Försäkringskassan tolkar emellertid domen så att om en förälder tagit ut fler föräldrapenningdagar än han/hon har rätt till så har den andra föräldern ändå alltid rätt att få ut de dagar han/hon har rätt till enligt nämnda lagrum. Även om dagarna i princip kunnat avstås men något avstående inte har gjorts.

I mål 3145-00 har Regeringsrätten funnit att en person som under utlandsvistelse varit tjänstledig från sitt arbete i Sverige och som sedermera återvänt till Sverige och återupptagit det tidigare arbetet inte kunde anses helt ha upphört att vara yrkesverksam i Sverige. Hon omfattades därför av svensk lagstiftning vid de aktuella tidpunkterna eftersom hon inte kommit att omfattas av någon annat lands socialförsäkringssystem. Av domen framgår inte huruvida samma bedömning skulle ha gjorts om den försäkrade ännu inte återvänt till Sverige och återupptagit arbetet när domen meddelades.

Om den försäkrade genom arbete eller på annat sätt kommit att omfattas av något annat lands socialförsäkringssystem omfattas hon inte längre av svensk lagstiftning.

2.4.2 Tillfällig föräldrapenning

Mål 4917-00 och 4955-00 (RÅ 2004, ref 52, 2004-06-02) respektive 4440-4441-02 (2004-06-02)

Fråga i målen var om bestämmelserna i 4 kap 10 a § AFL ger rätt till TFP när föräldrar till ett dövt barn deltar i en kurs i teckenspråk. **Regeringsrätten** ansåg att en förälders deltagande i en kurs i teckenspråk

inte kunde ses som medverkan i en behandling av ett dövt barn. En förutsättning för att TFP skulle kunna utgå var därför att föräldrarna genomgick kursen för att lära sig vårda barnet. Regeringsrätten fann att en förälders deltagande i teckenspråksutbildning måste anses syfta till att föräldern ska lära sig att vårda barnet. Eftersom den aktuella kursen anordnades av en sjukvårdshuvudman hade en förälder som avstått från förvärvsarbete för att delta i den rätt till TFP enligt 4 kap 10 a § AFL. Eftersom 4 kap 10 a § inte fanns med i uppräknningen i 4 kap 16 § AFL kunde ersättning för samma tid lagligen utges till endast en förälder.

Mål 4628-01 (RÅ 2004, ref 121, 2004-06-22)

I målet var det fråga om M B hade rätt till TFP under tiden 31 augusti–2 september 1998 för vård av sin då 19-årige, icke hemmaboende son. Sonen omfattades av 1 § LSS. Vid det aktuella tillfället var sonen i behov av akut hjälp på grund av mycket hög feber och svimningsanfall. **Regeringsrätten** konstaterade att lagstiftningen om föräldrapenningförmåner inte innehåller några klart uttryckta bestämmelser om att en förutsättning för ersättning är att förälder och barn bor tillsammans. I förarbetena (prop 1992/93:159, s 151 och 206) till de i målet aktuella bestämmelserna har det gjorts vissa uttalanden av innebörden att det för rätt till ersättning bör krävas att barnet bor tillsammans med föräldern. Om det skulle vara en förutsättning för att utge ersättning borde det enligt Regeringsrätten ha kommit i uttryck i lagtexten. M B kunde därför inte förvägras TFP på den grunden att hon inte sammanbodde med sin son.

Kommentar

I mål 4917-00 och 4955-00 respektive 4440–4441-02 har Regeringsrätten funnit att en förälders deltagande i teckenspråksutbildning måste anses syfta till att föräldern skall lära sig vårda barnet. En förälder som avstått från förvärvsarbete för att delta i en sådan utbildning som anordnas av sjukvårdshuvudmannen har därför rätt till tillfällig föräldrapenning. Ersättning för samma tid kan dock lagligen utges till endast en förälder.

I mål 4628-01 ansåg Regeringsrätten att om det för rätt till ersättning enligt 4 kap 11 § andra stycket AFL (föräldrapenning för vård av barn

som fyllt 16 men inte 21 år för barn som omfattas av 1 § LSS) skulle krävas att barnet bor tillsammans med föräldern borde det ha kommit till uttryck i lagtexten, En förälder kan därför inte – trots uttalanden i förarbetena – vägras tillfällig föräldrapenning på grund av att han/hon inte sammanbor med barnet.

3 Pensionsförmåner

3.1 Delpension – återkrav ränta

Mål 8335-00 (RÅ 2004, ref 54, 2004-05-06)

Målet gällde frågan om Försäkringskassan hade rätt att ta ut ränta på återkrav av delpension. **Regeringsrätten** fann att, även om ett krav på ränta kunde uppfattas som en slags biförpliktelse till återkravet, ett krav på ränta inte kunde anses ha stöd av återkravsbestämmelserna i 19 § lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring och 20 kap 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL). Eventuella räntekrav kunde inte hänföras till sådant försäkringsärende som enligt 20 kap. 11 § AFL tillhör allmän förvaltningsdomstol prövningsområde. Förordningen (1993:1138) om hantering av statliga fordringar gav inte Försäkringskassan någon rätt att ta ut ränta på återbetalningskrav. För att ränta skulle kunna tas ut förutsattes att rätten att ta ut ränta fanns föreskriven i annan författning, antingen räntelagen (1975:635) eller en specialförfattning, t ex 5 kap 4 § studiestödslagen (1999:1395) eller 36 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd. Inte heller bemyndigandet i 18 kap 23 § AFL, som legat till grund för att göra förordningen om statliga fordringar tillämpliga på Försäkringskassan, hade sådant innehåll att det kunde anses innehålla någon rätt för Försäkringskassan att ta ut ränta på återbetalningspliktiga belopp. Eftersom det inte fanns något uttryckligt författningsstöd för Försäkringskassan att ta ut ränta skulle ränta inte ha tagits ut på det aktuella återkravet av delpension.

Kommentar

I domen konstaterade Regeringsrätten att försäkringskassornas återkravs- och kvittningsrätt avser endast det belopp som betalats ut för

mycket. Denna klara avgränsning medförde att krav på ränta – även om denna skulle kunna uppfattas som ett slags biförpliktelse till återkravet – inte kunde anses ha stöd i dessa bestämmelser. Syftet med förordningen (1993:1138) om hantering av statliga fordringar torde främst vara att förmå myndigheterna att hävda och bevaka sina fordringar. Förordningen reglerar däremot inte myndigheternas rätt att ålägga enskilda subjekt pålagor eller att föreskriva skyldigheter. Ränta kan tas ut endast om den finns föreskriven i räntelagen (1975:635) eller en specialförfattning t ex 5 kap 4 § studiestödslagen (1999:1395) eller 36 § (1996:1030) om underhållsstöd. Bemyndigandet i 18 kap 23 § AFL avseende föreskrifter om ekonomiadministration, som legat till grund för att göra förordningen om statliga fordringar tillämplig på försäkringskassorna, hade inte ett sådant innehåll att förordningens räntebestämmelser kunde anses innehålla någon rätt för försäkringskassorna att ta ut ränta.

I 36 § lagen om underhållsstöd anges att regeringen för varje kalenderår fastställer den ränta som skall utgå om den bidragsskyldige inte betalar fastställt återbetalningsbelopp i rätt tid eller har beviljats anstånd med återbetalning. Enligt 5 kap 4 § studiestödslagen tas ränta ut efter en räntesats som vid varje tidpunkt överstiger statens utlåningsränta med två procentenheter.

Eftersom de nämnda specialförfattningarna innehåller egna bestämmelser om ränta blir det inte heller då aktuellt att tillämpa räntebestämmelserna i förordningen om statliga fordringar.

4 Handikappförmåner

4.1 Assistansersättning

Mål 8600-99 (RÅ 2004, ref 16, 2004-02-06)

Målet rörde frågan om det fanns särskilda skäl för att bevilja assistansersättning med förhöjt timbelopp när en förälder till ett sexårigt barn, R, var arbetsledare för barnets personliga assistenter. Assistansen gavs inom ramen för ett brukarkooperativ. Enligt avtalet skulle

brukaren dvs. R själv vara arbetsledare för sina assistenter. Den arbetsledande uppgiften hade enligt avtalet överlåtits till modern. – **Regeringsrätten** konstaterade att arbetsledaransvaret, förutom föräldrarna, endast omfattade en person. Uppgiften att vara arbetsledare var därför inte av den omfattningen att det gick utöver det ansvar för ett barn i sexårsåldern som åvilade föräldrarna enligt föräldrabalken. Eftersom uppgiften att vara arbetsledare för de personliga assistenterna ingick i föräldraansvaret kunde assistansersättning med förhöjt timbelopp inte beviljas.

Mål 301-03 (RÅ 2004, ref 31, 2004-03-24)

Y K var anställd på en arbetsplats för gravt funktionshindrade personer. Arbetsgivaren erbjöd assistans genom en till arbetsplatsen knuten grupp av anställda assistenter s.k. assistans pool. Med personlig assistans avses enligt 9 a § LSS ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer. **Regeringsrätten** fann att den assistans som arbetsgivare tillhandahöll inte kunde anses vara en sådan personlig assistans som avses i 9 a § LSS. Assistansen kunde därför enligt 3 § LASS inte utgöra grund för assistansersättning.

Mål 3824-02 (RÅ 2004, ref 90, 2004-11-05)

Frågan i målet var om M P, som bodde i gruppbostad, hade rätt till assistansersättning enligt LASS för tid när han deltog i daglig verksamhet. Vid en prövning av innebörden av 4 § LASS i dess nuvarande lydelse låg det enligt **Regeringsrätten** närmast till hands att utgå från att de fyra punkterna i första stycket beskriver fyra skilda fall. Slutsatsen blev då att med daglig verksamhet i punkt 4 inte avses daglig verksamhet som en boende i en gruppbostad deltar i. För detta talade också det i förarbetena uttalade syftet med den nya regleringen, nämligen att åstadkomma en ordning där gränsdragningen mellan personlig assistans, finansierad genom statlig assistansersättning och landstingskommunala verksamheter tydliggjordes och beaktades (prop 1995/96:146 s 14 f). Mot den bakgrunden kunde innebörden av den ändrade regleringen i 4 § LASS inte anses vara att boende i gruppbostad skulle ges en möjlighet till assistansersättning vid deltagande i daglig verksamhet, en möjlighet som de inte tidigare haft.

Kommentar

I mål 8600-99 fann Regeringsrätten att ett arbetsledaransvar som förutom föräldrarna omfattade endast ytterligare en person inte kunde anses vara av den omfattningen att det gick utöver det ansvar som enligt föräldrabalken åvilade en vårdnadshavare för ett barn som var sex år gammalt. Särskilda skäl för att bevilja högre ersättning enligt 10 § andra stycket LASS förelåg därför inte. Vårdnadshavare till barn med funktionshinder har, liksom andra vårdnadshavare, ett ansvar enligt föräldrabalken för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov blir tillgodosedda. Omfattningen av detta ansvar varierar givetvis beroende på barnets ålder, utveckling och omständigheterna i övrigt.

I mål 301-03 har Regeringsrätten slagit fast att assistans som en arbetsgivare erbjuder en till arbetsplatsen knuten grupp av anställda assistenter inte kan anses vara en sådan personlig assistans som avses i 9 a § LSS. Av 3 § LASS följer då också att assistansen inte kan utgöra grund för assistansersättning. Av begreppet personlig assistans och dess definition i 9 a § LSS framgår att assistansen skall avse ett till den funktionshindrade anpassat personligt stöd av sådant slag som förutsätter ingående kunskaper om honom eller henne och hur funktionshindret påverkar den individuella förmågan att tillgodose de grundläggande behoven. I förarbetena (prop 1992/93:159 s 62 och 64) har insatsen tydligt anknytits till den personliga sfären och inte till någon viss verksamhet samt ansetts böra förbehållas i olika avseenden komplicerade situationer av mycket personlig karaktär.

I mål 3824-02 har Regeringsrätten slagit fast att assistansersättning över huvud taget inte kan lämnas till en funktionshindrad som bor i gruppbostad.

4.2 Handikappersättning

Mål 6618-01 (RÅ 2004, ref 119 2004-11-22)

Frågan i målet var främst om B K:s hyreskostnader för gruppbostad kunde anses som merutgift för dubbelt boende vid prövning av rätt till handikappersättning. Inflyttningen i gruppboستaden innebar att B K fick ett nytt permanent boende som fullt ut skulle tillgodose det omfattande stödbehov som hans funktionshinder gav upphov till. Han be-

traktades i pensionshänseende som ensamstående och hade möjlighet att ansöka om bostadstillägg för gruppboendestaden. Enligt **Regeringsrättens** mening kunde B K – då han fått ett nytt stadigvarande boende anpassat efter sina särskilda behov – inte anses på grund av sitt handikapp ha behov av dubbla bostäder. Inte heller hade hyreskostnaden för gruppboendestaden uppgått till ett sådant belopp att den kunde anses som en merutgift vid prövning av B K:s rätt till handikappersättning.

Kommentar

Regeringsrätten konstaterade att B K:s flyttning från makarnas gemensamma hem till gruppboendestaden var definitiv. Inflyttningen till gruppboendestaden innebar att B K fick ett nytt permanent boende. Då han hade ett nytt stadigvarande boende anpassat efter sina särskilda behov kunde han inte anses ha behov av dubbla bostäder på grund av sitt handikapp. Hyreskostnaden för gruppboendestaden hade inte heller uppgått till ett sådant belopp att den kunde anses som en merutgift vid prövning av rätt till handikappersättning.

5 Arbetsskadeförsäkring

Mål 7765-00 (RÅ 2004, not 7, 2004-01-29)

Livränta enligt LAF för deltidbrandman. Fråga i målet var hur inkomsten efter skadan skulle beräknas för en deltidbrandman som – efter arbetsskadan – kunde utföra sitt vanliga arbete på heltid men inte sin bisyssla som deltidbrandman. Han hade tidigare beviljats livränta under tre år på grund av inkomstförlusten som brandman. **Regeringsrätten** fann, i avsaknad av närmare utredning, i likhet med RFV, att det inte var sannolikt att E L utan att utöka sin arbetsinsats skulle kunna få inkomster motsvarande de tidigare extrainkomsterna och att det inkomstbortfall han därigenom förorsakats fick uppskattas till hälften av vad han skulle ha tjänat som deltidbrandman. Han beviljades livränta fram till 60 års ålder.

Mål 4258-03 (RÅ 2004, ref 120, 2004-12-14)

Målet gällde L T som omskolat sig från målare till yrkeslärare på grund av en godkänd arbetsskada. Efter avslutad utbildning våren 1991 hade han inte fått något fast arbete som yrkeslärare utan endast haft kortare vikariat. Frågan i målet var om hans livränta fr.o.m. den 1 januari 1996 skulle beräknas utifrån en inkomst efter skadan som motsvarande ingångslönen för yrkeslärare eller en lön för yrkeslärare med fyra och ett halvt år i yrket. **Regeringsrätten** gjorde följande bedömning. L T hade kunnat börja arbeta som yrkeslärare sommaren 1991 om det funnits något sådant arbete tillgängligt på arbetsmarknaden. Utredningen ger stöd för att han i sådant fall den 1 januari 1996 skulle ha haft den inkomst från vilken Försäkringskassan utgått vid beräkningen av livräntan (lönen för yrkeslärare med fyra och ett halvt års erfarenhet). Då den försäkrades arbetsförmåga efter arbetsskadan skall bestämmas utan hänsyn till det allmänna läget på arbetsmarknaden, skulle L T:s inkomst efter skadan fastställas till detta belopp.

Mål 1917-01 (RÅ 2004, ref 123, 2004-12-22)

Målet gällde N H som på grund av en arbetsskada hade erhållit halv förtidspension. Hon hade gått ned i arbetstid från 77,5 procent till 50 procent. Frågan i målet var i vilken mån förtidspensionen skulle samordnas med livräntan. Regeringsrätten angav att samordning av arbetsskadelifvänta och förtidspension syftar till att undvika den överkompensation som skulle uppkomma om livräntan och pensionen kom att utgå till sina fulla belopp (prop. 1975/76:197 s 104 f, prop 2001/02:81 s 70). Samordningen är begränsad till sådana fall där livräntan och pensionen avser att kompensera samma inkomstbortfall. Pension, som hänför sig till annan inkomstförlust än arbetsskadan, skall följaktligen inte reducera arbetsskadelifväntan (se FÖD 1995:28). **Regeringsrätten** konstaterade att den inkomstförlust som uppkommit genom att N H nödgades minska sin arbetstid var föranledd av samma sjukdomsbesvär som låg till grund för den halva förtidspensionen. Någon annan inkomstförlust hade inte uppkommit för N H. Förtidspensionen skulle således samordnas till 100 procent med arbetsskadelifväntan.

Mål nr 4952-02 (RÅ 2004, ref 69, 2004-09-28)

G S hade beviljats hel förtidspension fr.o.m. december 1993. Med anledning härav prövade Försäkringskassan hennes rätt till livränta enligt LAF. Försäkringskassan fann att hon inte var berättigad till livränta enligt LAF. Länsrätten avlog G S överklagande. Kammarrätten ändrade inte länsrättens dom. Regeringsrätten beslutade den 23 januari 1998 att inte meddela prövningstillstånd. I en skrivelse den 28 september 1998 yrkade G S att Försäkringskassan efter ny prövning skulle bevilja henne livränta. Försäkringskassan avlog hennes yrkande. Länsrätten prövade inte G S överklagande eftersom rätten till livränta fr.o.m. december 1993 slutligt avgjorts genom Regeringsrättens beslut den 23 januari 1998. Kammarrätten beslutade att inte meddela prövningstillstånd. **Regeringsrätten** konstaterade att en förutsättning för att den nya talan skulle avvisas på grund av res judicata var att den kunde anses angå samma sak som avgjorts genom det lagakraftvunna domstolsavgörandet (jfr RÅ 2002 ref. 61). I det tidigare målet omfattade domstols prövning tiden från och med december 1993, medan prövningen i det aktuella målet avsåg tiden fr.o.m. 29 september 1998. Eftersom målen avsåg olika tidsperioder, var saken inte densamma i målen. Till följd härav skulle länsrätten inte ha avvisat G S:s överklagande. Regeringsrätten upphävde det överklagade beslutet och meddelade G S prövningstillstånd för prövning i kammarrätten.

Kommentar

Regeringsrätten har i rättsfallen RÅ 1996 ref I och II uttalat att den försäkrades förvärvsförmåga efter det att arbetsskadan inträffat skall bedömas mot bakgrund av ett tänkt läge på arbetsmarknaden där det allmänt sett finns tillräcklig tillgång till arbeten av det aktuella slaget.

I mål 4258-03 har Regeringsrätten slagit fast att vid fastställande av inkomsten efter skadan för försäkrade som efter avslutad utbildning inte fått arbete i sitt nya yrke skall även fiktiv yrkeserfarenhet beaktas. Vid beslut om fortsatt livränta efter några år beaktas den yrkeserfarenhet som den försäkrade skulle ha haft om han fått arbete direkt efter utbildningen fast han faktiskt inte kvalificerat sig för en högre lön genom arbete i det nya yrket.

Av domen i mål 7765-00 framgår att vid beräkning av inkomstbortfall på grund av att en försäkrad inte längre kan upprätthålla en bisyssla

får – i avsaknad av närmare utredning – en uppskattning göras av hur sannolikt det är att den försäkrade skulle kunna få inkomster motsvarande de tidigare extrainkomsterna. I det aktuella målet uppskattades inkomstförlusten för en deltidsbrandman till hälften av den tidigare extrainkomsten. Livräntan beviljades fram till pensionsåldern för deltidsbrandmän, dvs. 60 år. Den försäkrade hade tidigare beviljats livränta under tre år dvs. fram till den i mål 7765-00 aktuella tiden.

I mål 1917-01 slog Regeringsrätten fast att förtidspension som föranletts av arbetsskada ska samordnas till 100 procent med arbetsskadelivränta som beviljats på grund av att den skadade nödgats minska sin arbetstid även om minskningen i arbetstid inte motsvarar den nedläggning av arbetsförmågan som krävs för beviljande av den aktuella pensionsförmånen. Avgörande är att det rör sig om inkomstförlust orsakad av samma skada som föranlett förtidspensionen.

Regeringsrätten har i RÅ 2002 ref. 61 slagit fast att en förutsättning för att en ny talan skall avvisas på grund av res judicata var att den kunde anses angå samma sak som avgjorts genom ett lagakraftvunnet domstolsavgörande.

Mål 4952-02 gällde livränta enligt LAF för en annan tidsperiod än den som tidigare prövats av domstol. Eftersom saken då inte var densamma i målen skulle länsrätten inte ha avvisat överklagandet.

6 Bidrag

6.1 Allmänt barnbidrag – återkrav

Mål nr 8283-00 (RÅ 2004, ref 21, 2004-02-18)

Målet gällde återkrav av barnbidrag och flerbarnstillägg tiden oktober 1990–februari 1993 för en kvinna (E G) med tre barn (svenska medborgare) då barnen gick i skola i Egypten. Modern och barnen reste till Egypten höstterminen 1990. De vistades där i pappans familj under skolterminerna (åtta månader per år) och var i Sverige under längre lov (fyra månader per år). – **Regeringsrätten** fann att man vid be-

dömningen av var ett barn skall anses ha sitt egentliga hemvist skulle söka ledning i vad som gällde vid folkbokföringen och att dessa regler gav utrymme för att anse modern och barnen bosatta hos hennes make i Sverige under hela den aktuella perioden. Med hänsyn till omständigheterna i målet och till E G:s egen inställning torde då inte kunna hävdas att hon med avseende på barnbidrag tagit sitt egentliga hemvist i Egypten. Både E G och barnen skulle därför anses bosatta i Sverige under den aktuella tiden.

Kommentar

I målet fann Regeringsrätten att det vid bedömningen av var ett barn skulle anses ha sitt egentliga hemvist låg det närmast till hands att söka ledning i vad som gällde vid folkbokföringen, oavsett vilken tidsgräns som gäller för hur länge barnbidrag kan utges i samband med en utflyttning. Regeringsrätten hänvisade till omständigheterna i målet och moderns egen inställning.

6.2 Underhållsstöd

Mål 1668-03 (RÅ 2004, ref 138, 2004-12-17)

Frågan i målet gällde om M:s vistelse hos sin far E C kunde anses ingå i ett s.k. växelvis boende och således inte enbart hade som uppgift att möjliggöra ett umgänge med fadern. **Regeringsrätten** begränsade sin prövning till de förhållanden som var för handen vid tidpunkten för Försäkringskassans omprövningsbeslut den 16 oktober 2002. E C hade åberopat ett av tingsrätt den 25 maj 2000 meddelat interimistiskt förordnande om vårdnaden av M. Regeringsrätten konstaterade att för uppkomsten av växelvis boende måste barnet bo varaktigt hos båda föräldrarna. I det interimistiska förordnandet ligger att det endast är en tillfällig lösning, som gäller till dess domstolen förordnat annat. Tänkbar är att ett interimistiskt förordnande trots allt kommer att bestå så lång tid att vad däri bestämts närmast blivit av varaktig karaktär. När Försäkringskassan meddelade sitt omprövningsbeslut, hade tingsrättens förordnande dock gällt så kort tid att kassan inte kunnat uppfatta förordnandet annorlunda än såsom ett provisorium. Vidare hade vad E C uppgett om att M under tiden maj-juli 2000 haft sitt huvudsakliga boende hos honom enbart avsett tillfälliga arrangemang. Med hänsyn till det anförda kunde M:s vistelse hos E C under den aktuella period-

en varken enligt tingsrättens förordnande eller eljest anses ha varit av den varaktiga natur att den kunnat utgöra en del av ett växelvis boende hos föräldrarna.

Kommentar

I domen har Regeringsrätten konstaterat att i ett interimistiskt förordnande ligger att det endast är en tillfällig lösning som gäller till dess domstolen förordnar annat. Om Försäkringskassan fattar beslut om underhållsstöd när ett sådant förordnande om vårdnad, umgänge och boende gällt kort tid så har kassan fog för att uppfatta förordnande som ett provisorium som inte kan läggas till grund för bedömningen att barnet varaktigt bor hos båda föräldrarna. Regeringsrätten har dock angett att det är tänkbart att ett interimistiskt förordnande trots allt kommer att bestå under så lång tid att vad som däri bestämts närmast blivit av varaktig karaktär. Barnets vistelse hos E C kunde ej anses ha varit av den varaktiga natur att den kunnat utgöra en del av ett växelvis boende hos föräldrarna.

7 Processuellt

Mål nr 587-00 (RÅ 2004, ref 47, 2004-06-18)

Fråga om Försäkringskassan haft rätt att till en persons nackdel ändra ett beslut om sjukpenning enligt 20 kap 10 a § första stycket 3 AFL. Enligt tredje stycket får ett beslut inte ändras till den försäkrades nackdel såvitt gäller förmån som förfallit till betalning och ej heller i annat fall om det finns synnerliga skäl mot det. Försäkringskassan beslutade den 11 januari 1995 att K B inte hade rätt till sjukpenning från och med den 27 december 1994. LR avslog överklagandet och Kammarrätten meddelade inte prövningstillstånd den 14 december 1995. I september 1996 begärde K B ändring av kassans beslut den 11 januari 1995. Försäkringskassan beslutade den 14 maj 1997 att ändra sitt beslut från den 11 januari 1995 och bevilja K B sjukpenning fr.o.m. 27 november 1994 t.o.m. 30 november 1995. Kassan tog i beslut den 10 juli 1997 återigen upp K B:s begäran (på eget initiativ) men denna gång avvisade kassan K B:s begäran om sjukpenning. K B överklaga-

de detta sista beslut. Länsrätten avslog överklagandet. Kammarrätten biföll överklagandet delvis. **Regeringsrätten** ansåg att den i målet aktuella förmånen förfallit till betalning när kassan meddelade sitt beslut den 14 maj 1997. Kassan hade därför inte rätt att enligt 20 kap 10 a § tredje stycket AFL ändra beslutet till nackdel för K B. Den omständigheten att frågan om förmånen varit föremål för domstolsprövning föranledde inte någon annan bedömning. Regeringsrätten biföll överklagandet.

Kommentar

Regeringsrätten hänvisade i domen till ett uttalande i prop. 1977/78:20 s 96 att om en i ett beslut beviljad förmån avser förfluten tid och redan då skulle ha varit tillgänglig för lyftning, förfaller ersättningen till betalning när beslutet meddelas. Den i målet aktuella förmånen förföll således till betalning när Försäkringskassan meddelade sitt beslut. Försäkringskassan hade därför inte ägt att till den försäkrades nackdel ändra beslutet. Den omständigheten att förmånen varit föremål för domstolsprövning och att det ursprungliga beslutet alltså inte egentligen kunde ändras av Försäkringskassan föranledde inte någon annan bedömning. Bestämmelserna i 20 kap 10 a § AFL, tredje stycket skulle ändå beaktas.

8 Förteckning över domar

Regeringsrättsdomar

2004-01-29	7765-00	RÅ 2004 not 7
2004-01-30	5595-99	RÅ 2004 ref 41 I
2004-01-30	6396-01	RÅ 2004 not 13
2004-01-30	6790-01	RÅ 2004 ref 41 II
2004-02-06	8600-99	RÅ 2004 ref 16
2004-02-18	942-00	RÅ 2004 not 27
2004-02-18	8283-00	RÅ 2004 ref 21
2004-03-17	2064-03	RÅ 2004 ref 145
2004-03-24	301-03	RÅ 2004 ref 31
2004-05-06	8335-00	RÅ 2004 ref 54
2004-06-02	4917-00, 4955-00	RÅ 2004 ref 52
2004-06-02	4440–4441-02	
2004-06-18	587-00	RÅ 2004 ref 47
2004-06-22	4628-01	RÅ 2004 ref 121
2004-09-28	4952-02	RÅ 2004 ref 69
2004-11-04	5049-01	RÅ 2004 ref 92
2004-11-05	3824-02	RÅ 2004 ref 90
2004-11-05	2404-04	RÅ 2004 ref 89
2004-11-17	2393-03	RÅ 2004 ref 103
2004-11-22	3145-00	RÅ 2004 not 213
2004-11-22	6618-01	RÅ 2004 ref 119
2004-12-14	4258-03	RÅ 2004 ref 120
2004-12-17	1668-03	RÅ 2004 ref 138
2004-12-22	1917-02	RÅ 2004 ref 123

I serien Anser har följande skrifter publicerats under år 2005:

2005:1 Regeringsrättsdomar i socialförsäkringsmål januari–
december 2004. En rättsfallsöversikt

